

Vài góp ý về cách viết địa danh nước ngoài

DANH ĐỨC

Râu ông Mỹ cảm cảm ông Tây

Từ khi một số báo lần lượt thực hiện việc thống nhất và chuẩn hoá và về mặt chính tả cách viết địa danh nước ngoài, mọi việc có vẻ như trơn tru với các qui định tạm tóm tắt như sau:

- giữ nguyên các tên nước, được Việt hoá đã quen dùng từ lâu như Mỹ, Pháp, Đức, Nga...

- trường hợp tên nước đã dịch nghĩa thì giữ nguyên.

- số còn lại theo tiếng Anh. Từ đó, tên các thành phố cũng được viết theo tiếng Anh. Thế nhưng, trong thực tế, cái sự “nhất thống” đó lại dẫn đến những (lợi) bất cập (hại) như có thể thấy sáng 30.5.2006 trên SGGP ở trang 2, mục “nhìn, nghe, nghĩ” tác giả vẫn dùng từ ngữ “vắc-xin”, trong khi đó ở trang 11 tin “Hơn 1 triệu liều vaccine lở mồm long móng đã về đến TP.HCM”.

Về mặt chính trị

Việc “Anh hoá” (hầu hết) các tên nước đã vô hình trung mặc nhiên chấp nhận tình trạng độc quyền ngôn ngữ và văn hoá của một siêu cường, trong khi trào lưu chung trên thế giới là giữ gìn tính cách đa văn hoá. Thành ra, vấn đề không đơn thuần là vấn đề sử dụng tiếng Anh như một chuẩn để thống nhất cách viết địa danh, mà dẫn đến hậu quả chính trị là thống nhất tất cả trong tiếng Anh (hoặc tiếng “Mỹ”). Nguy cơ “tiếng Mỹ” không những “thống lĩnh” trong lĩnh vực địa danh nước ngoài, mà còn lấn sang cả các lĩnh vực khác, như từ vaccine thay cho từ phiên âm “vắc-xin” hay từ thuần Việt, thuốc chủng, hay phân urea thay cho phân u-rê (như

có thể thấy ở SGGP)!

E rằng giải pháp thống nhất theo tiếng Anh để giải quyết tình hình đa ngôn ngữ (có người cho là “lung tung tiếng Anh, tiếng Pháp, từ phiên âm...”), là một giải pháp dễ dãi nhất, dẫn đến tư tưởng “một nền văn hóa duy nhất” của đệ nhất siêu cường, ngược lại với các khuyến cáo của UNESCO về việc bảo toàn sự đa dạng văn hóa (the cultural diversity). Xem “Cultural diversity as resistance to neoliberal globalization: the emergence of a global movement and convention, *International Review Of Education*; 52, ½, Publ: 2006; p. 89-105. Chan-Tibergien, Jennifer). Có thể đọc thêm “Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions”. Nhất định đây không phải là những tư liệu hiếm hoi về vấn đề sinh tử này.

Đáng buồn cười là, như đã thấy từ thời La Mã ở phương Tây, thời Hán ở phương Đông, ngôn ngữ của đệ nhất cường quốc vẫn luôn ngự trị song vẫn không nuốt trôi được các bản ngữ, cho dù giới học thuật có cam tâm học và hành cái ngôn ngữ của đế chế. Ở Pháp, bên cạnh ngôn ngữ “bác học” gốc La tinh vẫn luôn tồn tại ngôn ngữ “bình dân”. Ở VN xưa kia như thế nào, xin nhường cho các nhà Việt Nam học ngày nay có ý kiến. Chỉ biết rằng đầu thế kỷ trước, có một vị đã khuyến cáo đại ý tiếng nước ta còn, nước ta còn. Ấy thế mà ngày nay một số nhà báo và tờ báo đã vội vàng, dễ dãi “buông súng”.

Về mặt quan hệ quốc tế

Trừ những nước có tên đã được Việt hoá, khi bỏ hầu hết tất cả các

quốc gia trong một “cái rọ Anh ngữ”, người ta đã quên mất một cấm kỵ mang tính ngoại giao (protocole) và mặc nhiên xoá đi một thực thể chính trị, ngôn ngữ tối quan trọng là khối Francophone mà Việt Nam là thành viên và đã từng tổ chức hội nghị thượng đỉnh tại Hà Nội.

Cấm kỵ là đừng có đổi tên chính thức nước người ta. Có một thực tế là: trong khi vẫn chưa có một khối Anh ngữ, mới chỉ có một khối Thịnh vượng chung (Commonwealth) gồm các nước cựu thuộc địa của Anh, thì đã chính thức tồn tại một Cộng đồng các nước sử dụng một phần tiếng Pháp (khối Francophone), Trong đó, có những nước hoàn toàn sử dụng tiếng Pháp như là quốc ngữ hay một ngôn ngữ chính thức, kể cả để đặt tên nước mình. Như các nước Algérie, Maroc, Nouvelle Calédonie... Thế cho nên, nếu viết tên những nước này theo tiếng Anh là trái với quốc hiệu của người ta.

Vài thí dụ:

Tên nước theo tiếng Anh	Tên nước theo tiếng Pháp
Algeria	Algérie
Cameroon	Caméroun
Guiana thuộc Pháp	Guyane
Polynesia thuộc Pháp	Polynésie thuộc Pháp
Gambia	Gambie
Guinea	Guinée
Lebanon	Liban
Morocco	Maroc
New Cadelonia	Nouvelle Calédonie
Reunion	Réunion
Senegal	Sénégal
Tunisia	Tunisie

Không hợp lý khi tên chính thức của một số nước vốn được viết bằng tiếng Pháp song trên báo tiếng Việt thì lại viết và đọc theo tiếng Anh, một cách “khống chế”:

- Algérie phải đọc là Algeria và thủ đô của nước này là Algiers thay vì Alger, khi mà ở đó người ta vẫn nói tiếng Pháp.

- Hoặc thủ đô Bruxelles quen

thuộc của người Bỉ (cộng đồng Pháp ngữ là đa số), thì lại phải đọc là Brussels.

- Polynésie thuộc Pháp thì phải đọc theo tiếng Anh là Polynesia thuộc Pháp (thuộc Pháp mà lại phải đọc theo tiếng Anh!) hoặc lãnh thổ hải ngoại của Pháp Nouvelle Calédonie mà lại mang tên tiếng Anh New Caledonia thay vì tên tiếng Pháp!

Ngay cả tên các địa danh trong nước Pháp cũng bị sửa theo tiếng Anh, như Brittany thay vì La Bretagne! Một sự áp đặt máy móc như thế, chính là "về lại bản đồ chính trị thế giới". Cũng như: từ Moscow gây phản cảm chính trị (nước Nga đã bị Mỹ "đô hộ" từ khi nào?).

Trong việc phát âm và đọc hiểu

- Ngữ âm:

Cơ bản phải tuân thủ yêu cầu viết sao (cho dù bằng tiếng Anh), đọc (gần như) vậy (trong tiếng Việt), nhất khi đa số người Việt còn kém tiếng Anh. Về mặt ngữ học, ai cũng rõ rằng tiếng Anh thường viết một đằng, đọc một nẻo, nhất là còn phải bỏ dấu nhấn (stress) trên một nguyên âm nào đó, mà điều này không phải người Việt nào cũng có thể phát âm đúng, kể cả ở trình độ đại học. Trong thực tế đọc, việc Anh hoá tên các nước, đã dẫn đến một số bất cập về mặt ngữ âm, ngữ pháp khiến độc giả khó biết đọc và hiểu ra sao.

Với người Việt, để đọc cho chuẩn từ Algeria, còn phải đặt dấu nhấn ở âm Algérie, sẽ cần phải biết đọc đúng tiếng Anh trước đã. Đó là các phụ âm khác trong từ này, tối thiểu phụ âm cuối của từ Algeria không đọc y nguyên là ria mà là [al-jir rê ʁ] (theo tiếng Việt).

Trong khi đó, tiếng Pháp không có dấu nhấn, Algérie cứ thoải mái đọc theo tiếng Việt là [an-giê-ri]. Tuy không phải các từ tiếng Pháp đều "viết sao, đọc vậy", nhưng vẫn không có một khoảng cách quá xa giữa chữ viết và cách đọc như các từ tiếng Anh. Do đó, đọc theo tiếng Pháp dễ hơn.

Thử hỏi, người đọc bình thường, cho dù có học hết trung học, thậm chí đại học, song không giỏi Anh ngữ, sẽ đọc như thế nào các từ như Lebanon hay là sẽ đọc là [lebànon] hay "le bán nòn", Cameroon sẽ đọc là [cámèrôn] trong khi từ nguyên của nước theo khối francophonie là Cameroun.

Những từ như Cameroon hay Lebanon, Geneva, sẽ đọc làm sao đây khi đã quen đọc là [camèrun] hay [ca-mơ-run], hay [li-băng] hay [giơ-ne- vơ] thậm chí [giơ neo]?

- Ngữ pháp:

Một số từ tiếng Anh rất khó hiểu do cấu trúc ngữ pháp hoàn toàn khác:

Trong tiếng Anh, cách đặt từ phức hợp (compound noun), theo cấu trúc "trợ từ + danh từ" (cũng như tiếng Hán). Trong khi tiếng Việt, cả trong quá trình tư duy và trong ngôn ngữ, đều theo cấu trúc "danh từ + trợ từ".

Tỷ như "Red flag" (tiếng Anh), hồng kỳ (tiếng Hán) và cờ đỏ (tiếng Việt) khác nhau về cấu trúc. Điều đó, có nghĩa là trong tiềm thức, người Việt có cách hiểu từ phức hợp theo cách của mình [danh từ + trợ từ bổ nghĩa].

Tên nước Saudi Arabia (theo tiếng Anh), nghĩa là nước Arabia của dòng họ Saudi. Một người học vấn ở trình độ cấp hai chưa hẳn đã hiểu được rằng Arabia là tên của một nước, hướng hồ rằng Saudi Arabia là nước Arabia của dòng họ Saudi. Trong khi đó, với cách sử dụng từ phiên âm và theo cấu trúc thuần Việt ngữ, Ả rập Saudi, người ít học sẽ tối thiểu biết đây là một nước Ả rập do đã quen với khái niệm và danh từ "Ả rập" là chủ từ và Saudi là trợ từ bổ nghĩa cho ý nghĩa nước Ả rập kia. Cũng dễ hiểu như các "Tiểu vương quốc Ả rập".

Nín lặng !

Phải chăng quyết định Anh hoá địa danh xuất phát từ tình huống chọn một giải pháp đơn giản nhất, tức là qui tất cả về một mối cho tiện, mà vô tình quên đi những hậu quả có thể có như đã nêu trên?

Vấn đề không phải là khôi phục lại tiếng Pháp, mà là:

- Về tư tưởng: Tránh lệ thuộc vào sự độc quyền ngôn ngữ, văn hoá của một siêu cường trong chừng mực có thể được, đúng với trào lưu đa bảo tồn tính đa dạng văn hoá trong một thế giới đa cực chống lại xu hướng một thế giới đơn cực, độc văn hoá.

- Về ngôn ngữ (ngữ âm và ngữ pháp): trung thành với yêu cầu viết sao đọc gần giống vậy và cấu trúc từ phức hợp của tiếng Việt.

- Về quan hệ quốc tế: tôn trọng khối francophone cùng các cam kết của Việt Nam như là thành viên.

Thử đề xuất

1. Khôi phục cách viết tên những nước nào trong khối francophonie thực sự dùng tiếng Pháp để viết tên nước mình, cùng tên các thủ đô hay thành phố các nước đó, như các nước Algérie, Bénin, Burundi, Cameroun, Canada, Cap-Vert, Comores, Congo, Djibouti, Gabon, Guinée, Guinée - Bissau, Guinée - Xích đạo, Guinée, Guyane thuộc Pháp, Haiti, Liban, Luxembourg, Maroc, Maurice, Mauritanie, Moldavie, Nouvelle Calédonie (hay Tân Đảo), đảo Réunion, Roumanie, Sénégal, Polynésie thuộc Pháp, Tunisie... Tên những nước đã được phiên âm tiếng Việt, thì giữ nguyên như Bỉ, Bungari, Bê - nanh,

2. Tên các nước theo tiếng Tây Ban Nha hay Bồ Đào Nha cũng theo nguyên gốc, trừ những nước đã có tên phiên âm theo tiếng Việt.

3. Tên các nước khác, tạm thời ghi theo tiếng Anh như hiện nay, ngoại trừ những tên gốc Slave nên phiên âm như trước kia đã quen.

Xin mạn phép nhắc lại một câu của một tác giả Pháp bàn về vai trò soạn từ điển của Viện hàn lâm Pháp: "Các cụ Hàn không ăn định ngôn ngữ, mà là người dân sử dụng ngôn ngữ đó như thế nào".

Tất nhiên, vấn đề này còn cần bàn bạc thêm ■